

Hebdomada Sancta, II. časť – Zelený štvrtok

Karol Gazdík

6. apríla 2023 ✚ Cirkev ✚ Liturgia

predchádzajúca časť:

Hebdomada Sancta, I. časť – Úvod do Veľkého týždňa a Tenebræ

Feria Quinta in Coena Domini, teda Zelený štvrtok. Deň, kedy nám Kristus zanecháva svoj testament. Liturgia dnešného dňa obsahovala kedysi tri omše. Malý latinsko-slovenský misál ich špecifikuje nasledovne: „1. zavčasu ráno, v rámci omše, prijímali do spoločenstva veriacich verejných hriešnikov, ktorí sa vo Veľkom pôste podrobili pokániu; 2. predpoludním, v druhej omši, svätiteľ biskup sv. oleje (*Missa chrismatis*); 3. tretia sv. omša, slúžená podvečer, predstavovala poslednú večeru na pamiatku ustanovenia Sviatosti Oltárnej. Pri nej veriaci pristúpili k sv. prijímaniu.“ V súčasnosti je dovolené v jednom kostole slúžiť len jednu sv. omšu.

Ukážky z obradu svätenia olejov – jediný prípad v predkoncilovom obrade, kedy nesláviaci kňaz (mimo svojej vysviacky) nosí *albu* aj *ornát*. Okrem obvyklej asistencie slúžiacej na pontifikálnej omši je tu prítomných 12 kňazov v *ornátoch* („apoštoli“), 7 diakonov v *dalmatike* (prví diakoni Cirkvi) a 7 subdiakonov v *tunicelle*.

zdroj: FB stránka Restore the '54

Zelený štvrtok sa považuje za slávnosť Pána, omša má preto slávnostný ráz, ktorý sa v tento deň prie s kajúcim rázom pôstnej doby a smútkom nad utrpením Krista. Medzi zahalenými obrazmi upútava našu pozornosť bielo oblečený oltár s výzdobou, hoci ešte nie rýdzo slávnostný, bielo zahalený kríž a biely *ornát*. Počas omše sa spievajú *Glória* a *Krédo*. Tieto tradície sú vlastné rímskemu rítu a značne sa líšia od tradícií iných obradov. Napríklad v ambroziánskom ríte sú použité rúcha červené, čo je v ich tradícii farba náreku, a *Glória* ani *Krédo* sa nemodlia.

Oproti bežnej slávnostnej omši však obsahuje omša Zeleného štvrtku niekoľko zmien, ktoré naznačujú konkrétny charakter dňa, v ktorý bola ustanovená Najsvätejšia Eucharistia a kňazstvo. Tieto neštandardné prvky nám pomáhajú chápať, že tento deň je začiatok veľkonočného tajomstva, ktoré bude zavŕšené v nedeľu Vzkriesenia.

Feria Quinta in Coena Domini

zdroj: FSSP farnosť SS. Trinità dei Pellegrini v Ríme

Prvá významná odchýlka od štandardnej sv. omše je tzv. „zaviazanie zvonov“, ktoré nastáva po ich plnom vyzváňaní počas slávnostnej *Glórie*. Keď tá doznie, zvony a zvonce zmĺknu spolu s ňou i s organom a to až do Veľkonočnej vigílie. Namiesto zvoncov sa na omši odteraz používa *crepitaculum*, alebo klepáč, ktorého disharmonický zvuk naznačuje, že toto je tiež príležitosť pre plač Cirkvi, noc zradenia Krista, Jeho opustenia zo strany učeníkov a Jeho uväznenia pred Jeho odsúdením na smrť v nasledujúci deň.

V tejto omši sa nedáva ani bozk pokoja (medzi kňazom, diakonom a subdiakonom), pretože naše myšlienky sa obracajú k zradcovi Judášovi, ktorý práve v tento deň zneužil znak priateľstva na nástroj smrti. Preto z pohrdania pred týmto zločinom Cirkev dnes vynecháva znak bratskej lásky. Pre ten istý dôvod prestávame aj ako asistencia, od tohto dňa do Veľkonočnej vigílie, bozkávať kňazovu ruku pri podávaní *biretu*, kadidla či iných predmetov.

Celebrant premení v tento deň dve veľké hostie, jednu na omšu Pánovej večere, druhú na obrady nasledujúceho dňa. Jeden z najkrajších aspektov tohto obradu je špeciálny spôsob, ktorým je táto druhá hostia pripravená na prenos do bočného oltára. Je vložená do kalicha, nie do *monštrancie* alebo do *cibória*, a potom je prikrytá ľahkou *pallou*, *paténou* obrátenou naruby a tenkým bielym *vélom* na kalich, ktoré je následne zviazané stuhou okolo orecha kalicha. Hostia takto uzatvorená v kalichu je položená na *korporál* až do konca omše.

Telo Pána uzatvorené v kalichu prikrytom *pallou*, *paténou* a *vélom*; upevnené a zviazané stuhou.

zdroj: youtube.com / *Ite missa est*

Tento zvyk uzatvorenia Tela Pána v kalichu je znak utrpenia, ktorým prešiel v Jeho ľudskom tele; utrpenia, ktoré on sám opisuje ako „kalich“, keď sa ide modliť v záhrade (Mt 26,39–42; Lk 22,42). Pomáha to tiež naznačiť spojenie medzi prvou omšou, Pánovou večerou a Obetou kríža, ktorá sa koná v nasledujúci deň; predmety omšovej obety, kalich, *palla*, *paténa* a *vélum* sa používajú počas oboch dní. V stredoveku sa občas používali na uzatvorenie Tela Pána aj keramické nádoby symbolizujúce zem, ako dopĺňa kňaz doc. Stanislav Příbyl na FB stránke Tradiční liturgie v Praze.

Potom ako bola hostia zakrytá, zvyšok omše sa slávi ako *Missa coram Sanctissimo* – Omša pred Najsvätejšou Sviatosťou Oltárnou. Preto asistencia počas *purifikácie*, i pri prenášaní misála a kalichového *véla*, musí pri vystúpení na najvyšší oltárny stupeň pokľaknúť a rovnako tak pokľaknúť i pri odchode. To isté platí pre celebranta, ktorý si musí pokľaknúť pred Sviatosťou vždy, keď príde do stredu, stojí pred ňou, a predtým ako sa od nej otáča. Keď sa kňaz alebo diakon otočia, aby oslovili alebo požehnali ľud, obrátia sa iba spoločne, aby sa neobrátili chrbtom k Najsvätejšej Sviatosti. Na konci omše pri pokľaknutí na posledné Jánovo evanjelium sa kňaz taktiež obráti smerom k Sviatosti, keď vyslovuje „*Et Verbum caro factum est.*“

Po omši je Najsvätejšia Sviatosť prenesená v slávnostnej procesii k menšiemu (bočnému) oltáru kostola, ktorý je na tento účel vyzdobený kvetmi, záclonami zo vzácnych materiálov, sviecami a prispôbosený s hrobom alebo svätostánkom. Mnohé kostoly mali špeciálny hrob (urnu) spravenú presne na použitie k tomuto obradu. Ide o vyjadrenie symbolickej Getsemanskej záhrady, čo odkazuje na Kristovu opustenosť v Getsemanoch v predvečer Jeho ukrižovania.

Incenzovanie prenesenej Najsvätejšej Sviatosti uzatvorenej v kalichu a uloženej v prispôsobenej (ešte otvorenej) „zlatej urne“ na jednom z bočných oltárov.

zdroj: FSSP farnosť SS. *Trinità dei Pellegrini* v Ríme

Po omši si teda celebrant vyzlečie *ornát* a oblečie si *pluviál*. Príde pred oltár spolu s hlavnou asistenciou, zaintonuje *Pange, lingua* a vloží tymián do dvoch kadidelníc; s jednou incenzuje (okiadza) Najsvätejšiu Sviatosť ako pri požehnaní. Prijme náplečné *vélum* a v sprievode odnesie Sviatosť do bočnej kaplnky. Všetci akolyti a prítomný klérus tvoria procesiu a idú k bočnému oltáru, kým zbor spieva *Pange lingua*. Kráčajúc hneď pre kňazom držiacim kalich zahalený *vélom*, dvaja turiferi striedavo incenzujú Najsvätejšiu Sviatosť, pričom v danom momente dotýchny incenzujúci stojí a druhý s kadidlom len kráča; potom sa vymenia. Cúvanie a nepretržité incenzovanie počas celého sprievodu je síce praktizované, no nie je to úplne liturgicky správne.

Zdroj: youtube.com

Keď prídu k bočnému oltáru, kňaz umiestni Sviatosť na oltár. Zbor zaspieva koniec hymnu *Tantum ergo*, zatiaľ čo je znova incenzovaná Sviatosť a nakoniec uložená do hrobu alebo do svätostánku. Kňaz s asistenciou sa následne vrátia najkratšou cestou do sakristie. Kostol je tradične otvorený až do polnoci, kedy sa zavrie ako symbol úplného opustenia Krista v noc jeho uväznenia.

Po procesii s Najsvätejšou Sviatosťou je oltár pozbavený všetkých ozdôb. Ľudovo sa tomu hovorí aj „rabovanie oltára“. Kňaz si v sakristii vyzlečie biely *pluviál* a nasadí si fialovú štólu (prípadne chórový odev s fialovou štólou) a vráti sa k hlavnému oltáru spolu s akolytmi a prítomným klérom. Kňaz intonuje antifónu „*Diviserunt sibi...*“, v preklade „*Rozdelili si moje šaty a o môj odev hodili lós*“, ktorú dokončí zbor, spolu so Žalmom 21, zatiaľ čo akolyti odstraňujú oltárne plachty, oltárne tabuľky a podobne. Na hlavnom oltári zostávajú len svietniky so zhasnutými sviečkami a dokorán otvorený svätostánok bez *konopea*.

Zbavovanie oltára ozdôb a oltárnych plachiet...

zdroj: FSSP farnosť SS. Trinità dei Pellegrini v Ríme

Umývanie nôh

Umývanie nôh – v staršom rituáli nazývané aj *Mandatum*, od prvého slova antifóny spievanej počas umývania – vykonáva sa ako obrad mimo omše. Po tom, ako skončilo obnaženie oltára a vo všeobecnosti po niekoľkých hodinách (obrad sa často konal hneď po večerách), klérus a asistencia idú v procesii na miesto vyhradené bokom na *Mandatum*. Ak nie je žiadne miesto, kde možno vhodne uskutočniť *Mandatum*, môže sa konať pred hlavným oltárom kostola, avšak toto nie je ideálna prax.

Opakuje sa evanjelium z omše Pánovej večere, so všetkými ceremóniami bežne dodržiavanými na slávnostnej omši. Po tomto kňaz umýva nohy 12 mužom, pričom má oblečenú zásteru ako mal sám Pán pri Poslednej večeri. Keď podíde ku každému z nich, kňaz si kľakne pred neho, aby napodobnil Pánovu pokoru. Subdiakon si pokľakne, aby pozdvihol nohu každého z 12 mužov, keď ju umýva kňaz a diakon ponúkne uterák na osušenie, po ktorom kňaz pobožká nohu.

V misáli a graduáli je 9 antifón, ktoré spevom doprevádzajú umývanie nôh. Patria medzi najkrajšie piesne z celého repertoára Gregoriánskeho chorálu. Z deviatich sa prvých šesť berie z 13. kapitoly Prvého listu Korinťanom, teda „hymnus na lásku“ od sv. Pavla. Ôsma je identická v texte, ale nie v melódii, k introitu slávnosti Najsvätejšej Trojice. Posledná z deviatich je slávna *Ubi caritas*.

Zdroj: youtube.com

Keď sa skončí umývanie nôh, kňaz zaspieva nahlas prvé dve slová z modlitby Pána a zvyšok sa modlí potichu až do verša „*Et ne nos inducas in tentationem*“, a zbor odpovedá „*Sed libera nos a malo*“, ako sa často robí v rímskom ríte. Potom nasledujú dve vezikulá s odpoveďami a *collecta*.

Zaujímavou tradíciou v čase monarchie bolo tiež to, keď sám cisár po vzore Krista umýval nohy dvanástim starým mužom, ktorí mali mať aspoň 85 rokov a súčet ich rokov musel presahovať 1000. Tento obrad dal zahrnúť do rakúskeho ceremoniálu cisárskeho dvora Ferdinand I. v roku 1528. Je to jeden z tých obradov starého ceremoniálu cisárskeho dvora, ktorý prežil aj racionalizačný úder osvietenstva v podobe zásahov Jozefa II. Tento obrad vykonával František Jozef I. každý Zelený štvrtok, a to až do roku 1909, kedy sa už v Hofburgu umývanie nôh nekonalo. Ak by vás zaujímal priebeh tohto cisárskeho „aktu lásky a pokory“, odporúčam prečítať si môj prvý článok pre portál Christianitas.sk – Kresťanská tradícia Európy: Cisár a Veľká noc.

Cennými zdrojmi pre tento môj článok boli, okrem mojich postrehov a poznámok z liturgickej praxe, najmä opisy Gregoryho DiPippa pre newliturgicalmovement.org, potom aj opisy kňaza a odborníka na kánonické právo doc. Stanislava Příbyla na FB stránke Tradiční liturgie v Praze a v neposlednom rade tiež malý latinsko-slovenský misál.

(Pokračovanie)

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/hebdomada-sancta-ii-cast-zeleny-stvrtok/>